

УДК 371.04

ЕВОЛЮЦІЯ ОДЯГУ УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ У XVII-XIX СТОЛІТТЯХ

Студ. Р.В. Рудюк, гр. БДк1-18

Науковий керівник доц.Ф.М. Проданюк

Київський національний університет технологій та дизайну

Мета і завдання. Мета наукової роботи дослідити еволюцію українського козацького вбрання та причини його утвердження у статусі національного символу.

Завдання: проаналізувати наявну літературу з наукової проблеми; з'ясувати причини та характер еволюції одягу українських козаків у XVII-XIX століттях; виявити основні елементи козацького одягу.

Об'єкт дослідження. Українське козацтво як складне і багатогранне явище в історії України.

Предмет наукового дослідження – політичні, військові, соціально-економічні та національно-культурні процеси що впливали на розвиток українського козацтва та проявилися в його одязі.

Методи дослідження. Під час написання наукової роботи автор користувалася загально-науковими методами дослідження: аналізом і синтезом, індукцією та дедукцією, описанням та виміром, поясненням. Дослідниця користувалася також загально-історичними науковими методами: історико-генетичним, історико-типологічним, історико-порівняльним та історико-системними методами.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів. В науковому дослідженні проаналізовано всю наявну літературу з даної проблеми. Результати наукової роботи можуть бути використані під час проведення семінарських занять з курсу «Українська та зарубіжна культура».

Результати дослідження. Автори розглядають козацький костюм та його основні елементи. Особлива увага звертається на те, яке місце займає військовий одяг в комплексі матеріальних і духовних цінностей українського козацтва, у контексті національної культури. Акцентовано увагу на те, що у костюмі козака втілюється український ідеал чоловіка-воїна, захисника рідної землі.

Особливий інтерес науковців звернений до побуту українців – формування та еволюції його одягу. Однією з самобутніх форм традиційного українського костюма є козацьке вбрання. Його компоненти, генезу, особливості матеріалу, крою, художнього оздоблення тощо вивчали М. Арандаренко, І. Скальковський, П. Чубинський, Ф. Вовк, І. Крип'якевич, Д. Багалій, О. Воропай, К.Матейко, Т. Ніколаєва, А. Пономарьов, М. Білан, Г. Стельмашук, Л. Артюх, Т. Косміна, Г. Щербій та інші вітчизняні етнографи й мистецтвознавці. Визначним дослідником українського козацького вбрання був Д. Яворницький, який не тільки зібрав у своїй колекції його цінні свідчення щодо характерних рис, способів ношення, котрі опублікував у працях «Запорож'є в остатках старини», «Історія запорозьких козаків» та ін.

Одяг запорізьких козаків початково був надто простим на початку свого історичного існування запорізькі козаки не могли поважно навіть думати про те, щоб займатися своєю зовнішністю й виряджатися в дорогу «шати», козак і злидні тоді були синонімами. До того часу цілком можна відносити слова української пісні - «сидить козак на могилі та й штани латає», або слова козацької вірші «козак - душа правдивая - сорочки не має». Ганяючись за звіром безкраїми степами, глибокими балками, непролазними лісовими хащами, проводячи ночі переважно під відкритим небом, висиджуючи по кілька годин у грузькому болоті й густому очереті, запорожці були більше схожими на злидених голодранців, ніж на «славних лицарів», ім'я яких уже в ранні часи їх існування гриміло в Європі. Та і в пізній період

запорізької історії, коли у козаків уже ввійшли в силу певні звичаї й певний костюм, багато хто з них, у силу різних випадків на війні чи у себе вдома, через бідність і злиденність, а часом навіть через особливе бажання шикнути злиденним одягом, часто вдягався надто просто. Бувало, поголить собі запорожець голову, застромить оселедця свого за вухо, зав'яжеться шматою, натягне на себе опанчу, взує капці зі свинячої шкіри, та так собі й ходить, а інший впіймає козу, облупить її, вичистить шкіру від вовни, одягнеться в неї, взує постоли зі шкіри вершкової товщини, а завдовжки зо дві четверті, та й тиняється степом.

Козацький одяг, який формувався спонтанно, увібрав не тільки тюркські, а й інші іноетнічні риси. Проаналізувавши велику кількість іконографічного матеріалу, зокрема, малюнки до праці О. Рігельмана, історичні портрети, зібрані в українських музеях, відомий український вчений, етнограф Ф. Вовк прийшов до висновку, «...що коли в другій половині XVIII ст. костюм козацької старшини...був дуже подібний до польського..., разом із тим цей костюм, як і костюм сільського населення України, мав дуже багато спільного і з деякими кавказькими костюмами, приблизно тої самої епохи. Черкеска та бешмет кабардинця...дуже нагадують український костюм, а верхня одяга вірмена...цілком подібна до польськоукраїнського жупана та кунтуша» Козаки не лише користувалися своїми власними знаннями, вони збагачували та запозичували свої вміння досягненнями й інших народів. Так існують згадки що на Запорізькій Січі жилий іноземні гості та представники близько 20 національностей. Окрім гостей, козаки їх старшина та гетьмани доволі багато подорожували, знайомлячись з культурою, науковими здобутками та звичаями інших націй, тим самим збагачуючи свою. У походах і на війні запорожці одягались як припало, бо не мали з собою ні возів, ні ридванів, а все, що треба, в'ючили на коней. Од того ніщо їх не запиняло, і як до чого прийдеться, то й сто верстов в сутки махнуть. Запорожці дуже ще кохались в дорогій броні і добрих конях, та ще і щоб сідло було в сріблі і золоті з вигаптуваними золотом чепраками і зброєю. Спереду сідла висіли дві кобури з пістолями, а з тилу в тороках ув'язувалась бурка і інше до тебе козакові. Муніцію і все для воєнної справи кожний мав при собі, як-то: ратище, шаблю і чотири пістолі, а на грудях замість ладунки широкий черес, набитий в два і три ряди патронами. Рушниць у кінних козаків і гармат при кінниці не було, а брали їх тоді, як ходили проти татар і турків на чайках. Було, як зроблять висадку під якою-небудь кріпостю, то тут вже і кінниця спішиться і дає підмогу кіньми і чим припало.

Упродовж своєї еволюції козацький костюм увібрав різні іноетнічні елементи: тюркські, польські, має певні риси подібності з одягом кавказьких народів. Однак в основних своїх рисах козацький костюм базувався на слов'янсько-українських традиціях, був генетично пов'язаний із селянським вбранням. Комплекс козацького одягу сформувався значно пізніше, ніж комплекс селянського вбрання. Утвердження козацького, а не селянського одягу в статусі національного символу було зумовлене тією роллю, котру відіграло козацтво в історії України.

Висновки. Козацький костюм як важливий елемент української культури відбиває багатоликий образ козака - могутнього хороброго воїна, лицаря честі, захисника рідної Батьківщини і, водночас, людини неприборканих почуттів, розбишаки, гріховодника та шукача пригод. Козаки відкидали поневолення річчю як спокусу диявола. Їм була властива простота й строгість зовнішнього вигляду. З дорогоцінними речами й тканинами вони боролися, немов з ворогами своєї віри, безкомпромісно реалізуючі у войовничій практиці великий християнський постулат «не збирайте скарбів на землі». Важливого значення набувають такі елементи козацького костюма, як шабля, шапка, шаровари, пояс, червоний колір, люлька тощо. Високий ступінь функціонування цих костюмних елементів продиктований насамперед їх стародавньою символічною семантикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яворницький Д. І. Одяга у запорожских Козаков / Д.І. Яворницький. Історія запорозьких козаків: У трьох томах. – Т.1 / Передм. В.І. Смолія. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 198–209.